

G eandewei

Protestantse
Kerk

Deelnemers of toeschouwers?

*Pikerje net, it
komt dochs oars.*

Leren om te vertrouwen

'Ons leven vieren'

Geloofsgetuige
J.C. Blumhardt sr

Column Gryt van der Galiën

'In de vlucht binnenvliegen'

Jezus wijst naar vogels, juist in de zorg om leven. 'Let op de vogels en de bloemen, ze worden gevoed door God.' Bracht dit Bijbelwoord u troost in de maanden die door corona zeer zorgelijk waren? De schrik zit er immers flink in.

En toen was er in mei zomaar dat 'beeld' van die onbezorgde vogels bij de nestkastjes van onze burens, speciaal gemaakt en bedoeld voor gierzwaluwen. Vogels met zeer korte pootjes die daardoor minder 'vaste grond' nodig hebben dan andere. Die in de vlucht het nest binnenvliegen omdat hun leven zich voor 99 procent in de lucht afspeelt.

Er gebeurde iets wonderlijks: niet gierzwaluwen, maar spreuwen namen de kastjes in bezit, als een soort krakers. Speciaal voor ons – zo voelde het – voerden ze een prachtig schouwspel op. 'Op veilige afstand' observeerden de spreuwen deze zo andere woning, met een voor hen niet gebruikelijke ingang. Namen ze de tijd en zochten naar een 'nieuw normaal'. Dat bleek nogal lastig. Het vroeg veel oefening om 'in de vlucht' naar binnen te vliegen met takjes, pluusjes, draadjes en zoal. Wij laafden ons oog en gemoed aan hun dapper pogen én slagen. De vogelzang was niet van de lucht.

Het leek een nieuwe taalsoort die wij (naïef misschien) niet eerder hoorden op deze wijze. Nu meer dan anders had dit spel extra zeggingskracht. Lieten deze dertelende vogels in de lucht ons een beeld zien van perspectief. Dat er meer licht is dan door een raam kan worden gezien en er opnieuw weer ruimte kan komen om 'in de vlucht' binnen te vliegen.

Deze moeizame en soms zeer verdrietige tijd kan ons aan het denken zetten. Onze zelfgebouwde zekerheden zijn ernstig aangetast en het kwaad bedreigt nog steeds ons eens zo veilige nest. Hoe leert een mens dan nieuwe wegen ontdekken in de vlucht naar die anders zo bekende opening waar je altijd zorgeloos naar binnenvloog? Waar het zo veilig leek en niks je leven kon breken.

Je mag denk ik als de spreuwen moedig zijn, beschouwend de tijd ervoor nemen en samen zoeken naar een 'nieuw normaal'. Om dan toch uitkomen op de plek waar eens je leven groeide en bloeide, dankzij Pasen, Hemelvaart en Pinkster. Eén iemand geloofde daarin en wees alvast vooruit. 'Kijk naar de vogels in de lucht, ze zaaïen niet en oogsten niet en vullen geen voorraadschuren. Het is jullie Hemelse Vader die ze voedt'.

Dat stukje drama op het dak van de burens als beeld van troost en hoop, het is een goed verhaal voor u en voor mij. Zelfs als de vaste grond ver beneden je is...

Meditatie De Geest van de Liefde

'Vertrouw op de Here met uw ganse hart en steun op uw eigen inzicht niet.

Ken Hem in al uw wegen, dan zal Hij uw paden recht maken.' (Spreuken 3: 5 en 6)

door Rudie Koetje

Sinds 12 maart zijn we als land deels op slot. Veel mensen zijn sindsdien thuis. Niet naar werk, kantoor, bedrijf, school of kerk kunnen gaan; dit vraagt veel van mensen.

Gelukkig zijn de gezinnen met kleine kinderen weer ontlast, doordat de basisscholen en kinderopvang op het moment van schrijven (half mei) weer open mochten, zij het met gepaste maatregelen. Mijn echtgenoot is ook deze week weer begonnen te werken. Ik moet zeggen dat dit mijzelf en hem weer meer vrijheid geeft.

Overall zie je vlaggen en teksten: 'Houd moed, hou vol, blijf gezond'. Hoe lang deze crisis zal duren, kunnen we nu nog niet voorzien. Onlangs heb ik gesproken met de collega's in de Werkgemeenschap voor Predikanten van Drachten en Beetsterzwaag en omgeving. Hierin bespraken we de toekomst. Sommigen bedenken hoe we na 1 juli weer open kunnen gaan. Een ander zegt: pas op 1 oktober gaan we als kerk open. Zo zijn er diverse wegen om met deze crisis om te gaan.

Ook u kiest uw eigen pad om uw weg hierin te vinden. Ik geloof echter dat we, net zoals in Spreuken staat geschreven, mogen vertrouwen op de Heer. Als we ons door Hem laten leiden, komt het goed.

Alles plannen

Het is in deze samenleving vaak niet gebruikelijk om te vertrouwen. Het is gebruikelijk om alles in te plannen. Men wil alles uitgestippeld weten via roosters, beleidsnotities, volle agenda's, afspraken, et cetera.

Vlak voor de lockdown werkte ik samen met een groep gemeenteleden aan de Geestdriftdienst van 16 februari. In deze dienst beleefden we het thema: 'Mens durf te leven, over durf/lefen moed. Hoe durf je moedig en open in het leven te staan, wanneer alles om je heen onzeker is?'

In de dienst lieten we het filmpje zien van: 'Leef als een lifter' (EO-Denkstof). Maak je geen zorgen over de dag van morgen, over welke kleren je aantrekt, wat je zult eten. Zie maar wanneer er een auto stopt die je van A naar B

brengt, waar deze B ook mag zijn. En geniet ondertussen van het buitenleven.

Pikerje net

In het Fries zegt men wel eens: 'Pikerje net, it komt dochs oars.'

„Nee”, zegt ook Jezus, „denk niet aan morgen, morgen zorgt wel voor zichzelf. Jullie hemelse Vader weet wel dat jullie dat alles nodig hebben. Zoek liever eerst het koninkrijk van God en zijn gerechtigheid, dan zullen al die andere dingen je erbij gegeven worden.” (Mattheus 6: 33, 34)

Het komt dus aan op vertrouwen in dat wat God ons geeft. Maar God wil ook dat we eerst tot Hem komen, door Hem te zoeken en te aanbidden. God zorgt voor ons, vaak op onzichtbare manieren. Zonder dat we het altijd beseffen. Zo hebben we voeten gekregen om ergens te kunnen komen, we hebben handen om iets uit te delen, we hebben een mond om anderen op te beuren - dit kan ook via de telefoon of computer - we hebben een hart om lief te hebben.

Zo heeft God ook u lief en mag u met Hem op weg gaan.

Rudie Koetje-van der Berg is kerkelijk werker van de Protestantse Gemeente Drachten - Deelgebied West

Week 28, 5 t/m 11 juli	
zondag	Zacharia 9:9-17
maandag	Zacharia 10:1-5
dinsdag	Zacharia 10:6-12
woensdag	Zacharia 11:1-14
donderdag	Zacharia 11:15-17
vrijdag	Romeinen 10:1-13
zaterdag	Romeinen 10:14-21

Week 29, 12 t/m 18 juli	
zondag	Romeinen 11:1-12
maandag	Romeinen 11:13-24
dinsdag	Romeinen 11:25-36
woensdag	Matteüs 12:1-21
donderdag	Matteüs 12:22-37
vrijdag	Matteüs 12:38-50
zaterdag	Matteüs 13:1-23

Week 30, 19 t/m 25 juli	
zondag	Matteüs 13:24-35
maandag	Matteüs 13:36-46
dinsdag	Matteüs 13:47-58
woensdag	Zacharia 12:1-8
donderdag	Zacharia 12:9-13:1
vrijdag	Zacharia 13:2-6
zaterdag	Zacharia 13:7-9

Leesooster
De Geandeweis 12 t/m 16 zijn nummers voor drie weken

Deelnemers of toeschouwers?

Ik schrijf dit artikel ruim voordat het zal verschijnen. Het is de vooravond van Pinksteren. Maar een vakantieperiode dwingt me ertoe de kopij extra vroeg in te leveren. Ik heb dus geen idee hoe we ervoor zullen staan als u dit artikel onder ogen krijgt. Hoe zal het ons vergaan als er wat verruiming is gekomen in de corona-maatregelen? Keert alles geleidelijk terug naar hoe het was? Of zullen er dingen zijn die blijvend veranderen?

door ds. S. Boukes

Foto: RTV NOF/Erik Visser

Want ondanks de beperkingen van de laatste tijd heeft wat we meemaken ook goede dingen gebracht. Heel opvallend is, hoeveel zichtbaarder de kerken zijn geworden. Ik heb via de media nog nooit zoveel kerkelijke bijeenkomsten kunnen volgen als de laatste tijd: de eigen livestream, de overdenkingen van de landelijke kerk, de BEAM-kerkdienst van de EO, de dienst op Omrop Fryslân en die via RTV NOF... En dan zwijg ik nog maar over wat er allemaal via internet te ontdekken is. Maar hoe moet je die rijkdom duiden? En wat doet het met ons?

Het effect

Want het is onmiskenbaar, dat er niet alleen een effect is naar buiten onze kring (hopelijk worden door al die diensten nieuwe mensen bereikt), maar ook een effect bij onszelf. Het is toch anders, om een hele tijd thuis naar de kerkdienst te luisteren of te kijken.

Ik hoor van verschillende kanten dat het soms best prettig wordt gevonden. Je hoeft niet precies op tijd klaar te zitten, want in veel gevallen kun je ook wat later luisteren of kijken, en dat kan aangenaam zijn als het de avond tevoren wat laat is geworden.

Mensen beleven de dienst in verschillende posities: in een makkelijke stoel of op de bank met een bakje koffie, of soms zelfs nog liggend in bed, maar zelden op een harde kerkbank. Wordt het wat saai, dan kun je zappen naar iets anders. En ik kreeg een blij berichtje van iemand die zelden in de kerk komt (met een smiley): ik hoef nu niet tot het einde te blijven! Thuis kijken heeft de nodige voordelen! Maar er zit een adder onder dit groene gras...

De toeschouwer

We gaan de diensten meer beleven als toeschouwers. Dat zijn mensen die naar iets kijken, met het uitgangspunt dat het buiten hen staat. Ze laten zich verrassen door wat komt. Soms doet het hun iets, soms ook niet. Daar hebben ze het dan ook vooral over: hoe de muziek was; of de sfeer wat aansprak; of de voorganger boeide.

De toeschouwer kijkt, en geeft daarna een recensie. Je hebt milde recensenten en hele kritische, maar wat hen bindt is de gerichtheid op wat zij ervaren en beleven. Een kerkdienst is gelukt, als ze het gevoel hebben er iets aan gehad te hebben.

En dat iets, dat kan van alles zijn. Het kan esthetisch genoeg zijn; het kan amusement zijn; het kan ook de emotie van het geloof zijn; als God het geeft kan het zelfs bekering zijn. Maar kenmerkend is: het effect op de toeschouwer staat centraal.

De deelnemer

Maar je kunt een dienst ook anders beleven. Dat is zelfs de bedoeling. In een kerkdienst gaat het om meedoen. Er komt niet een willekeurige groep mensen bij elkaar, maar een gemeente, die haar roeping gaat vervullen. Daarom wordt er gezongen, want God moet worden geëerd, en dat doe je samen.

Daarom wordt er gebeden, want de noden van de wereld en van elkaar moeten bij God worden gebracht, in verbondenheid met elkaar.

Daarom gaat de Bijbel open, want we hebben Gods leiding nodig, en daar zoek je naar als het wordt uitgelegd en toegepast, als een actieve hoorder die meedenkt en meevoelt, de preker en de hoorder doen het samen.

Kenmerkend voor de deelnemer is: het gebeuren, de gemeenschap, de aanbedding staat centraal.

Toeschouwer heeft de wind mee

Nu zijn er altijd toeschouwers en deelnemers geweest. Daar zit zelfs iets goeds in. Een eredienst heeft ook een missionaire kant. De vragen en ervaringen van toeschouwers zijn daarom ook belangrijk. Maar ze hebben in onze tijd de wind wel heel erg mee. Het past bij onze tijd, waarin beleving hoger aangeschreven staat dan plicht, waarin zelfs in de intiemste relaties de vraag steeds sterker klinkt: heb ik er iets aan? Waarin de klant zich koning waant en uit een rijk aanbod wil kunnen kiezen.

Zo ontstaat ook op kerkelijk erf de *shopper*, zo dreigt er concurrentie te ontstaan tussen diensten, zo valt de gemeente uit elkaar in smaakgroepen. Die ontwikkeling, die wordt door wat we in deze tijd meemaken sterk bevorderd. Ik heb dat zelf de afgelopen tijd gevoeld.

Hoe blijf ik een deelnemer?

Want zeker als 'man van het vak' is het niet vreemd dat je bij een kerkdienst benieuwd bent hoe een ander het doet. Ik heb mijn hart opgehaald, zappend tussen allerlei diensten. Tot ik me realiseerde: ik ben niet helemaal

goed bezig. Naast mijn computer waarop ik de livestream volgde lag mijn cryptogrammenboekje waarmee ik de tijd doodde voor de dienst begon. Maar terwijl mijn collega zijn best deed ging mijn oog naar de nog in te vullen vakjes...

Zelfs het kopje koffie tijdens de preek heeft iets gevaarlijks (al heb ik een gemeentelid gehad die altijd thuis naar de dienst luisterde omdat hij zonder sigaret altijd in slaap viel, en roken in de kerk kon niet). Ik was een toeschouwer geworden, ik nam niet meer deel aan wat ik zag en hoorde.

Hoe voorkom je dat?

Waar ik mee begonnen ben is hard meezingen met de liederen, hoe vreemd het ook voelde. De uitvoering deed er daardoor opeens minder toe. Ik ben weer bewust gaan meebidden. En ik ben anders gaan zitten om te kijken: me concentrerend op wat ik God kon geven en wat Hij mij zou geven. Dat heeft me geholpen weer meer deelnemer te zijn.

Thuis en in de kerk

Ik weet niet hoever we zijn als u dit artikel leest. Er zijn vast weer diensten waar mensen bij zitten, al is het misschien nog beperkt en op afstand. In de kerk heeft de deelnemer het misschien wat makkelijker, als hij tenminste zingen mag.

Maar ook daar kun je toeschouwer zijn, afgeleid door het aantal kerkraampjes, of vooral kijkend naar de uitvoering die je wordt voorgeschoteld. Dat zit nu eenmaal in ons, zeker hedentendage.

Maar een eredienst kan niet zonder deelnemers. Zij houden de lofzang gaande, zij brengen de noden van de wereld en elkaar bij God. Wat minder gericht zijn op ons ik, dat zou in de kerk geen kwaad kunnen. Sterker nog: wie zichzelf verliest, zal bijzondere dingen vinden. Wie had dat ook alweer gezegd?

ds. S. Boukes is predikant van de Gereformeerde Kerk van Damwâld en redactielid van Geandewei

Geloofsgetuige

Johann Chr. Blumhardt sr.

'Jezus is overwinnaar'

*16 juli 1805, Stuttgart
† 25 februari 1880,
Bad Boll

In de dorpskroeg van Möttlingen in het Zwarte Woud werd geen Schnaps meer geschonken. Maar de kastelein verdiende genoeg aan overnachtingen. Na de genezing rond Kerst 1843 van het geesteszieke meisje Gottliebin Dittus was Möttlingen een enorme trekpleister geworden. 'Jezus is overwinnaar!' had haar zuster op het keerpunt geroepen, in het kleine huisje waar ds. Blumhardt met aanhoudend gebed twee jaar lang strijd tegen haar demonen had geleverd. Er volgde een opwekking in de gemeente, met tal van bekeringen en wonderbaarlijke genezingen. Zo was er een gebochelde en kreuple jongen die op de rug van zijn broer naar de kerk gekomen was en daar beter werd.

Blumhardt zag levenslang uit naar de wederkomst van de Heer. De koets stond altijd klaar om naar het Heilige Land te vertrekken als het zover was. Württemberg kende al lang een piëtistische beweging. Maar dat de genezingsverhalen uit het Evangelie ook letterlijk opgevat konden worden, was nieuw. Het is de tijd van de Romantiek als reactie op de Verlichting. Het betekende een grote interesse in de irrationele kanten van de geest. Sprookjes raakten in de mode. Schrijvers lieten demonen sinistere rollen spelen. Er werd geëxperimenteerd met magnetisme. Veel mensen hoorden klopgeesten. In dit klimaat vond Blumhardt ruimte voor de heilende krachten van geloof en gebed.

De kerkelijke overheid verbood Blumhardt zijn handopleggingspraktijken. Maar zieken genazen ook onder zijn preken in de kerk. En met steun van de koning verlegde Blumhardt zijn werk in 1854 naar een royaal herstellingsoord in Bad Boll. De bezoekers droegen bij naar vermogen.

Het kuren voor herstel in een badplaats nam een hoge vlucht, maar verloor steeds meer zijn religieuze karakter. Zoon Christoph Blumhardt (1842-1919) verlegde de strijd tegen de 'machten' die lijden veroorzaken naar de straat en de politiek. Hij werd de eerste predikant in Duitsland die als sociaal-democraat zitting had in een parlement.

Laat het voortschrijdende wetenschappelijke inzicht in geestelijke en lichamelijke kwalen en hun remedies nog ruimte voor geloof en gebed? Keer op keer blijkt wel de kracht van het placebo-effect. Zonder geloof in de witte jas en het dure medicijn geen herstel!

Niemand minder dan Karl Barth had groot respect voor beide Blumhardts als vurige getuigen van de hoop op Gods heil voor ziel én lichaam. Hij nam senior op in zijn overzicht van de belangrijkste theologen van de negentiende eeuw. Bij uitzondering zonder kritiek. *Harmen Jansen*

Byldspraak - Willem Wilstra Pylgers - Psalm 122: 1 en 2

Wat wie ik bliid doe't ik de rop wer heare mocht:

'Wy steane klear om nei de timpel fan de Hear.'

Heech sprong de wille yn my op.

Jeruzalem, o gouden dei, as ik dyn poarten yngean mei,
om dy, o Godstêd, wer te moetsjen!

Jeruzalem, my sa fertroud, hoe deugdlik binn' dyn wenten boud,
pracht fan in stêd dy't wy begroetsje.

Sa gongen op Gods heech befel de stammen iuwenlang ús foar,
sa folgje wy dat hillich spoar, in foarskrift foar hiel Israel.

Jeruzalem, o gouden dei, as ik dyn poarten yngean mei,
om mei al't folk ús God te earjen!

Sûnt Davids tiid stiet dêr de troan, syn neigeslacht fan heit op soan
sil dêr nei't rjocht fan God regearje.

Bernard Smilde

Pylgers ûnderweis kinne foar de nacht yn de Mariatsjerke fan Blessum ûnderdak fine. Dêr binne fjouwer fjildbêden ta harren foldwaan. Bûten by't stek stiet dit pealtsje, mei it ikoantsje fan de 'pylgers foar pylgers'. It giet út fan de Stifting Alde Fryske Tsjerken, dy't hjirfoar in nij wurd brûkt: 'Tsjemping' (Tsjerke - camping)

Diversen

Extra Actie Kerkbalans vanwege coronacrisis

Actie Kerkbalans stelt kerkelijke gemeenten en parochies in de gelegenheid een extra fondsenwervingscampagne te voeren. Zo kunnen ze geld ophalen voor de extra kosten van 'de nieuwe manier van omzien naar elkaar in de anderhalvemetersamenleving.' Kerken leveren momenteel veel inspanningen om mensen mentaal en soms ook financieel op de been te houden. Daar staan kosten tegenover, die ze zonder aarzeling op zich nemen. En dat terwijl er juist minder geld binnenkomt omdat er niet geïncasseerd kan worden.

Actie Kerkbalans heeft een communicatiepakket samengesteld met daarin berichten voor website, kerkblad, social media en online vieringen. Met deze kant en klare materialen kunnen gemeenten een beroep doen op de kerkleden. Anna Kruse van Kerkbalans: „We willen de parochies en gemeenten hiermee steunen en hopen dat kerkleden royaal gaan bijdragen zodat kerkgemeenschappen in de 'anderhalvemetersamenleving' kunnen blijven doen waar ze goed in zijn: omzien naar elkaar!”

www.kerkbalans.nl/omzien-naar-elkaar

Boekbespreking 'Ons leven vieren'

Vorig jaar verscheen bij KokBoekencentrum 'Ons leven vieren', een boek met enkele herziene en dikwijls ook nieuwe teksten voor de liturgie in vieringen binnen - of soms ook buiten - kerken van remonstrantse c.q. vrijzinnige snit, benevens een aantal artikelen betreffende achtergronden en aspecten van vrijzinnig vieren in het algemeen.

door Reinder Reitsma

Daar is ondertussen een markt voor en dat is opvallend te noemen, want van oudsher ging het in vrijzinnige kerkdiensten vooral om de preek van de voorganger. Daarbij konden de kerkgangers dan een paar liedjes zingen en er kon nog een gebed worden uitgesproken, maar dat was het dan ook wel zo'n beetje. Avondmaal vieren deed men maar zeer zelden of soms helemaal niet. 'Liturgie hoefde in de vrijzinnigheid lange tijd op weinig aandacht te rekenen', luidt de eerste zin in het redactionele voorwoord.

Verdienstelijke pogingen

Van achttien verschillende schrijvers zijn (soms meerdere) bijdragen opgenomen, heel divers, ook in kwalitatief opzicht. Het eerste deel betreft artikelen 'Over liturgie' en in het tweede deel worden 'Liturgische teksten' aangeboden, te gebruiken in gewone of bijzondere zondagse kerkdiensten door het (kerkelijk) jaar, of bij doordeweekse momenten als huwelijk, uitvaart etcetera.

Deze bevatten af en toe heel verdienstelijke pogingen, om oude - voor mensen van nu zo goed als onbegrijpelijk geworden taal - om te zetten in moderne begrijpelijke taal die bovendien ook te volgen is door wie niet zo met kerkelijke taal vertrouwd zijn.

Wat mij betreft springen de meer principiële, zeer behartigenswaardige artikelen eruit, van Peter Nissen (over liturgische competenties en

criteria voor liturgie en liturgievernieuwing), Henk van Waveren (over liturgie tussen verstarren en vernieuwing), Arjan van Baest (over muzikale vormgeving van de liturgie) en Bert Dicou (over de maaltijd van brood en wijn).

Opleuken

Soms krijg ik de indruk, dat men in kringen waarin tot voor kort weinig interesse voor liturgie en rituelen bestond, nu ineens doorslaat en zomaar van alles bedenkt wat verdacht veel op 'opleuken' lijkt.

Terwijl het zoeken naar nieuwe en aansprekende vormen van liturgie, waarin toch immers 'het heilige gebeurt' toch iets anders beoogt, vindt Nissen, de visienota van de Protestantse kerk (*De hartslag van het leven*) indachtig.

Zo wil Claartje Kruijff bij de doop nu niet alleen het voorhoofd van de dopeling zalven, wat weliswaar oude papieren heeft doch in remonstrantse kring meestal een novum is, maar (à la Petrus bij de voetwassing) dan ook de ogen, oren, neus, mond, handen en voeten.

Kinderfeestje

En terwijl in sommige streken van de kerk ernstig getwijfeld wordt aan de rechtmatigheid van de kinderdoop, maken anderen er een rommelig kinderfeestje van (zo heb ik het althans ervaren), door soms nog heel kleine kin-

deren het water in de doopvont te laten gieten en ze vervolgens in het expliciet zo genoemde 'stille (kraan)water' te laten blazen, om er zo doende 'doopwater van te maken' (Alke Liebich).

Diezelfde (soms te) kleine kinderen mogen van Annemieke van der Veen aan het begin van de dienst ook 'de' (?) kaars aansteken, daarbij noodzakelijkerwijs geholpen door een volwassene die ze dan (heb ik wel meegemaakt) soms moet optillen.

Van haar mag - wat ook elders heel gebruikelijk is geworden - de voorganger in de dienst ook een gesprek met de kinderen voeren, dat (zo is mijn ervaring) niet zelden een soort interview kan worden, waarbij er voortdurend allerlei vragen op de kinderen worden afgevuurd.

Kaarsen doven

Over kaarsen gesproken: Ik kwam in dit boek ook de ('mooie?') suggestie tegen, om op de zondagen in de veertigdagentijd steeds één kaars te doven (als tegenhanger van wat er op de zondagen van Advent gebeurt, wanneer er gaandeweg vier kaarsen gaan branden).

Mijn retorische vraag is dan: waar gaat het in die veertig dagen naartoe? Naar het donker van de Goede Vrijdag of naar het licht van de Paasmorgen? Bovendien: Waar komen die zes brandende kaarsen op de eerste zondag van de veertig dagen ineens vandaan?

Samengevat: Dit boek is best lezenswaardig, er staan prachtige stukken in, er wordt gewag gemaakt van mooie zinvolle initiatieven, maar ik hoop wel dat de lezers niet zomaar op alle gedane suggesties met betrekking tot liturgische 'vernieuwing' zullen ingaan.

Reinder Reitsma uit Leeuwarden is emeritus predikant, lid van de Werkgroep Eredienst en Kerkmuziek, oud-redacteur en nu medewerker van Geandewei

'(Soms te) kleine kinderen mogen aan het begin van de dienst 'de' (?) kaars aansteken, daarbij noodzakelijkerwijs geholpen door een volwassene die ze dan soms moet optillen.'

Ons leven vieren
Remonstranten en
anderen over liturgie,
met een ruime keus
aan teksten en
rituelen uit de
praktijk,
Bert Dicou, Claartje
Kruijff, Joos Röselaers
(redactie)
KokBoekencentrum,
24,99 euro

Bonhoeffer en Romeinen 8:28

Over een innerlijk erfgoed beschikken

Kerst 1942 maakt Bonhoeffer de balans op van tien jaar Hitler. Daaruit blijkt dat Romeinen 8:28 van grote invloed is op zijn geloofsbeleving. 'Ik geloof dat God alles, ook het slechtste, ten goede kan laten keren. Maar daar mensen voor nodig heeft die weten dat alle dingen medewerken ten goede.' Tussen 1926 en 1943 citeert Bonhoeffer deze woorden in catechese, preek en pastoraat. Ook voor zijn naaste familieleden heeft de tekst diepe betekenis.

door ds. Doede Wiersma

De Bonhoeffers lazen uit de Lutherbijbel. Onze Statenvertaling komt er dichtbij:

Wir wissen aber, dass denen die Gott lieben alle Dingen zum Besten dienen.

(Luther)

Wij weten, dat dengenen, die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede

(Statenvertaling)

De wijze waarop Dietrichs zus Christine deze woorden gebruikt maakt diepe indruk. Op 5 april 1943 wordt zij gevangen genomen, tegelijk met Dietrich en haar man Hans von Dohnányi.

Eind april schrijft Christine aan haar kinderen (van zeventien, vijftien en veertien jaar oud): 'Wij spraken niet veel over geloof. Maar dit zeg ik jullie: ik ben er zeker van dat, voor hen die God liefhebben *'alle Dingen zum Besten dienen'*. Blijkbaar moet ik eerst in de gevangenis zitten om dit te kunnen uitspreken.'

Als Klaus, broer van Dietrich en Christine, in augustus 1944 de hete adem van de geheime politie voelt, schrijft hij zijn vrouw Emmy en hun drie kinderen: 'ons houvast moet zijn dat alle dingen medewerken ten goede.' Op 1 oktober 1944 wordt ook hij gevangen gezet. In een brief van 3 oktober 1943 schrijft zijn moeder aan Dietrich: 'Ik vertrouw je toe aan Gods voorzienigheid: Hij zal het wel ten goede leiden.'

Van vroeg tot laat

Dietrich Bonhoeffer is in 1926, als twintigjarige student, al diep onder de indruk van Romeinen 8:28. In 1930 blijkt dat opnieuw in zijn scriptie over het lijden bij Paulus en in 1931 bij een catechesemethode.

In zijn ontwerp voor belijdeniscatechese (1936) ziet hij Genesis 50:20 als een verklaring. Het zijn woorden van Jozef tegen zijn broers: 'Jullie hadden kwaad tegen mij in de zin, maar God heeft dat ten goede gekeerd, om te bewerken wat er nu gebeurt: dat een groot volk in leven blijft.'

Dit komt overeen met het ideaal van Bonhoeffer: 'niet hoe ik als held het toneel verlaat, maar hoe de volgende generatie verder kan leven.'

Politieverhoor na een preek

Vier dagen na zijn preek in Zingst (2 juni 1935) moet Bonhoeffer voor verhoor naar de politie. Het verwijt is, dat hij namen heeft genoemd van predikanten die gevangen zitten, voor hen heeft gebeden en dat er gecollec-teerd is voor hun naasten. Het noemen van de namen bracht een golf van ontroering in de kerk teweeg.

Bonhoeffer preekt over Psalm 42. Tot twee-

maal toe wijst hij op Jezus als 'het gezicht van God'. Deze visie op Jezus blijft tot het laatst - ook na de nieuwe accenten vanaf 30 april 1944. Heel duidelijk in de brief van 21 augustus 1944: 'Alles wat we met recht van God verwachten mogen, waarom we bidden mogen, is te vinden in Jezus Christus' en 'Christus maakt de mens sterk en goed.'

Kénnen we Hem?

In de preek uit 1935 benadrukt hij dat de kruisiging van Jezus ons leert hoe wonderlijk God

Foar alles wat noch komt

*Ik leau dat God út goed en kwea
it bêste meitsje kin
as minsken har ferlies en skea
ferbûge ta gewin.*

*Ik leau dat God ús fearkracht jout
sa gau't de noed der is -
wij bin ússels net tafertroud,
mar wês fan Ien mar wis.*

*Dit leauwen sil gjin eangst mear ha
foar alles wat noch komt,
it brekt it âlde jok midstwa
en út it krús bloeit blomt'.*

*Ik leau dat al ús lek en brek
in heger doel noch ken
en dat it Ien ta eare strekt
om goed nei ús te sjen.*

*Ik leau dat God gjin needlot is,
gjin stim foargoed fergien,
mar antwurd op ús bidden is
en al ús dingen dien.*

(c) Eppie Dam, 2020

Met de coronacrisis én Romeinen 8:28 in gedachten dichtte Eppie Dam dit lied, dat gezongen kan worden op de wijs van 'O God die droeg ons voorgeslacht'

zich verbergt in onze wereld. Ook de gelovige in Psalm 42 ervaart het kwaad als golven die hem meesleuren (vers 8). Maar, zo vraagt Bonhoeffer, können we Hem aan wie wind en golven gehoorzamen? Als wij God als ver weg ervaren is hij het meest nabij.

Daarvan getuigt het negende vers:

Overdag bewijst de Heer mij zijn liefde

's nachts klinkt een lied in mij op

en een gebed tot de God van mijn leven.

In de uitleg bij die woorden verwijst Bonhoeffer naar Romeinen 8: de meest kwade dag wordt positief als ik mij vasthoud aan en geloof dat *'alle Dingen zum Besten dienen!'*

Op 15 januari 1933, twee weken voordat Hitler aan de macht komt, preekt Bonhoeffer over Jezus en zijn leerlingen die in angst zijn om de storm op zee. Hij maakt het actueel: 'de angst is aan boord in Duitsland. Als Jezus de discipelen niet heeft verlaten zal hij ons niet verlaten. Prent u zich dit toch in!'

Profetisch en pastoraal

In 1932 en '33 preekt Bonhoeffer profetisch en pastoraal. Bijna al zijn leerlingen moeten in militaire dienst, meerderen komen om het leven. Ontroerend pastoraal zijn brieven van Bonhoeffer aan zijn studenten aan het front. Op 8 oktober 1939 schrijft hij ook een brief aan de partners en ouders van zijn studenten: 'Wat zij dragen en lijden vraagt om onze voorbede en een menigte doet dat! Jullie kinderen, partners zijn toegerust op weg gegaan in het besef dat voor hen, die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede.'

Pastoraal zijn ook de gebeden voor gevangenen Kerst 1943. In het morgengebed citeert hij de tekst uit Romeinen met: 'U hebt mij veel goeds gegeven, nu wil ik ook het harde aannemen uit uw hand. (...) Alles laat u uw kinderen ten goede komen'.

Innerlijk erfgoed

December 1943, na negen maanden leven in een cel van twee bij drie meter, schrijft hij zijn ouders: 'In zulke tijden wordt pas goed duidelijk, wat het betekent een verleden en innerlijk erfgoed te hebben. Je gedragen weten door een traditie van eeuwen geeft het zekere gevoel van geborgenheid.'

Bonhoeffer wordt vermoord in 1945. Maar zijn denken en doen zijn inspirerend gebleven tot de dag van vandaag.

Hitlers partij - de NSDAP - en haar criminele nevenorganisaties, werden in 1945 verboden als in strijd met de mensenrechten. Het slechtste keerde ten goede.

De armoede, werkloosheid en honger na corona zullen veel van mensen vragen. Wij mogen ons, evenals Bonhoeffer, gedragen weten door een innerlijk erfgoed.

Verbondenheid in de anderhalvemeterkerk

Verbinding is een belangrijke waarde in de kerk. De waarde van verbonden zijn heeft door de eeuwen heen een bepaalde vorm gekregen in ons kerk-zijn. Door de coronatijd komt de verbinding zoals we die kennen onder druk te staan. Kleinschalige gespreksgroepen kunnen nu een uitkomst zijn.

door ds. Anneke van der Velde

We komen nu in een 'tussenperiode', waarin het oude voorbij is, en het nieuwe nog niet bekend. Voor het bedenken van nieuwe vormen is het helpend om de onder druk staande verbinding te thematiseren en erover met elkaar in gesprek te gaan.

Verbinding

Hoewel het woord 'verbinding' niet voorkomt in de Bijbel, is het een belangrijke basisnotie in het christelijk geloof en de vorm die eraan wordt gegeven. Essentiële Bijbelse woorden als 'verbond' en 'gemeenschap' duiden op het belang en de noodzaak om in de verbinding met de A(a)nder het heilige te ervaren. Naast de verbinding tussen God en mens, wordt de mens ook steeds opgeroepen in verbinding met de medemens te staan, om te zien naar de ander, en zich bewust te zijn dat de ander nodig is om het geloof te beleven. Teksten als 1 Korintiërs 12 (vele gaven, één Geest), en Matteüs 18: 20 (waar twee of drie in Mijn naam..) worden in dit verband vaak aangehaald. Door de eeuwen heen heeft dat geleid tot vormen van kerk zijn, die mensen naast geloofsbeleving ook in sociaal opzicht samen bracht. De verzuiling in de twintigste eeuw is daar een sprekend voorbeeld van.

Traditionele verbinding onder druk

Al langere tijd staat de verbinding tussen gelovigen zoals die vorm heeft gekregen in de traditionele kerken onder druk. De gebruikelijke vormen zijn vaak ingehaald door de digitale communicatiekanalen. Daarnaast bevinden we ons in een netwerksamenleving waarin de sociale verbanden op verschillende plekken en elkaar overlappend plaatsvinden. Het is al lang niet meer zo, dat 'naastehulp' alleen plaatsvindt in kerken, al zijn dat nog steeds belangrijke vindplaatsen van vrijwillige inzet voor de ander. Mensen vinden ook hun bijstand in de sociale inbedding in buurten, sportclubs, serviceclubs en vriendengroepen. Bovendien verbinden mensen zich op een 'fluide' manier; ze zijn in toenemende mate qua tijdstip en situatie wisselend betrokken.

Kerken hebben de laatste jaren de gevolgen van deze ontwikkelingen ondervonden. Gelovige jongeren vinden nauwelijks aansluiting bij het sociale verband dat de kerk van oudsher vormt, en beleven hun verbinding in geloof in vaak tijdelijke gemeenschappen, tijdens events, en op festivals.

Coronatijd en verbinding

Bovengenoemde oorzaken van slijtage van traditionele kerkelijke onderlinge verbinding krijgen in deze coronatijd extra kracht. Gelovigen ervaren in deze periode dat het sociale verband van de kerk kwetsbaar is en soms in-

wisselbaar voor sterkere en laagdrempeliger verbanden als de buurt, de sportclub, de serviceclub of de vriendengroep. Mensen ervaren dat het 'online kerkdiensten shoppen' hen meer voedt dan het zondagse bezoek aan dezelfde kerk met dezelfde predikant.

De structuur van onderlinge geloofsverbinding is in de coronatijd abrupt onderuit gehaald. De zondagse samenkomsten vinden niet meer plaats, of zijn digitaal geworden, en kunnen in de komende tijd slechts in beperkte mate en onder strenge randvoorwaarden weer worden opgestart. Daarvoor in de plaats zijn er online diensten, zoom bijeenkomsten, anderhalvemeterafstandwandelen met een buddy, etc. etc. Aan creativiteit en 'doenerigheid' geen gebrek. Het ene initiatief om de sociale verbinding in de kerk te redden, buitelt over het andere heen.

Verschillende reacties

Mensen reageren verschillend op het tijdelijk ontbreken van kerkgang en kerkelijke activiteiten. Sommigen kunnen niet wachten om de 'oude vormen van verbinding' weer op te pakken. Een eerste feestelijke kerkdienst, en dan gewoon weer verder zoals het altijd was. Anderen zijn zich door de coronatijd versneld gaan realiseren dat de verbinding die zij meenden te vinden in de kerk, voor hen slechts vorm is, en dat deze periode een goed moment is om afscheid te nemen van de kerk. Ook zijn er de mensen die niet meer durven of kunnen deelnemen aan de traditionele vormen van sociale verbinding die de kerk biedt, vanwege de coronaepidemie, omdat ze oud, kwetsbaar of bang zijn. Daarmee verliest de kerk dan een belangrijk 'dragend' deel van de gemeenschap. Tenslotte zijn er ook de mensen die in verwarring zijn, en willen praten over wat er aan de hand is door de coronatijd.

Liminaliteit

Misschien zou het goed zijn als de kerk - zoals vele denkers en organisaties op dit moment de 'crisis' in verbinding als 'transformatie' zou zien. Want er is iets fundamenteels aan de hand, dan het tijdelijk ontbreken van de oppervlakkige structuur van verbinding.

Deze coronatijd kan voor de kerk een overgangsfase zijn tussen wat was, en wat komt. In de antropologie wordt dat 'liminaliteit' genoemd. Een tussenperiode die tot transformatie leidt. Een tussenperiode waarin we terug moeten naar de essentie van het waarom van onze verbinding als gelovigen.

Door de eeuwen heen is dat 'gestold' in de bekende manier van kerk zijn, maar deze tijd nodigt al langer uit die onder de loep te nemen. Door de noodzaak tot 'anderhalve meter zijn' is aan die reflectie niet meer te ontkomen. Dat brengt een niet-weten, ongemak en angst teweeg. Maar nodigt ook uit tot een eerlijk en open gesprek met elkaar over de waarde en het waarom van onze vormen. Een kans om de verbinding in de kerk 21e eeuw-proof te maken en daarmee meer missionair te worden.

Geloofsgesprek

Die reflectie begint bij een eenvoudig geloofsgesprek. Een persoonlijk gesprek over wat en waarom we geloven in deze tijd, en welke vormen van verbinding daar voedend en bekrachtigend voor zijn. Door de kwetsbaarheid in verbinding te thematiseren, kan nieuwe verbinding tot stand komen.

ds. Anneke van der Velde is specialist missionair werk voor de Protestantse Kerk
bron: protestantsekerk.nl

VOLGENDE KEER in G eandewei

De uren van het vertrouwen

Sykje it net by hege mannen

*God maakt geen onderscheid
tussen mensen*

*Cornelius knielt voor Petrus, (toegeschreven aan atelier van) Claes Jansz. Visscher (II),
naar Philips Galle, naar Jan van der Straet, 1643 - 1646, Rijksmuseum Amsterdam*